

Култаева У.Б.

ЧЫНГЫЗ АЙТМАТОВДУН КААРМАНДАРЫНЫН ПРОТОТИПТЕРИ
ЖАНА АЛАРДЫН КӨРКӨМ ОБРАЗЫ

Култаева У.Б.

ПРОТОТИПЫ ГЕРОЕВ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ЧЫНГЫЗ АЙТМАТОВА
И ИХ ВОПЛОЩЕНИЕ В ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОБРАЗЫ

U. Kultaeva

PROTOTYPES OF HEROES IN CHYNGYZ AITMATOV'S WORKS
AND THEIR IMPLEMENTATION IN ARTISTIC IMAGES

УДК: 821:82.95(575.2) (104)

Макалада Чынгыз Айтматовдун каармандарынын реалдуу турмушта жашаган прототиптери – кайталангыс образдарды жаратууда жазуучуну чыгармачылыкка шыктандырган замандаштары, алардын миллиондогон окурмандарды өзүнө тартып турган руханий кубаты жана адеп-ахлагы талдоого алынат. Протиптин негизинде көркөм образ жаратуунун жазуучу колдонгон ыкмалары, реалдуу факты, окуя менен ойдон жаратуунун карым-катышы дүйнөлүк масштабдагы улуу жазуучулардын контекстинде каралат. Макалада жазуучунун реалдуу окуяны көркөм аңдоодо колдонгон ыкмалары: монолог, диалог, көркөм шарттуулук анализге алынат. Чынгыз Айтматовдун прототиптин көркөм образын типтештирүү чеберчилиги жөнөкөй айылдык аял Толгонайдын көркөм образынын мисалында чыгарманын негизги идеясы – согушту айыптоону ааламдык масштабка алып чыккандыгы менен түшүндүрүлөт. Ошондой эле макалада Чынгыз Айтматов чыгармаларында прототип катары айылдаштарынын эрдигин, эмгегин, алардын нравалык баалуулуктарын пайдалануу менен чектелбей өзү да «Жамийла» повестиндеги Сейиттин прототиби экендиги көңүл бурулат жана бул жазуучунун берген интервьюлары аркылуу жана чыгарманын текстиндеги циталар менен ишенимдүү далилденет.

Негизги сөздөр: прототип, көркөм чеберчилик, жеке тагдыр, доор трагедиясы, типтештирүү, анализ, синтез, каармандын портрети, диалог, монолог, көркөм шарттуулук.

В статье рассматриваются прототипы героев произведений Чынгыза Айтматова – реальные люди, современники писателя, послужившие ему отправным моментом для создания неповторимо удивительных художественных образов, чьи духовные силы и нравственность покорили сердце многомиллионных читателей. При этом анализируется мастерство и использованные многообразные художественные приемы Чынгыза Айтматова в создании типичных персонажей. Художественное мастерство писателя рассматривается в контексте великих писателей мирового масштаба. В статье анализируются использованные писателем такие приемы, как монолог, диалог, художественная условность в художественной интерпретации реальных событий. Мастерство Чынгыза Айтматова в типизации художественного образа прототипов объясняется на примере образа простой сельской женщины Толгонай, через образ которой идея произведения – обвинение войны персонажа достигает в мирового масштаба. В статье обращается внимание на то, что Чынгыз Айтматов в своих произведениях не ограничивается использовать героические подвиги и нравственные ценности односельчан, но и сам является прототипом персонажа Сейит в повесте «Жамийла», что аргументируется в статье посредством

неоднократных интервью писателя и художественными цитатами произведениях.

Ключевые слова: прототип, художественное мастерство, личная судьба, трагедия эпохи, анализ, синтез, прототипы героев, диалог, монолог, художественная условность.

The article discusses the prototypes of the heroes from the Ch. Aitmatov's works – they are real people, the writer's contemporaries, which served him as the starting point for creating uniquely amazing artistic images, whose spiritual strength and morality conquered the heart of multimillion readers. At the same time, the skill and the various artistic techniques used by the great writer C. Aitmatov in creating typical characters are analyzed. The artistic mastery of the writer is matched in the context of great world-wide writers. The article analyzes the methods as monologue, dialogue, artistic convention in the artistic interpretation of real events by the writer. The skill of Chyngyz Aitmatov in typification the artistic image of prototypes is explained by the example of the image of a simple rural woman Tolgonai, through whose image the idea of the work - the accusation of the war of the character - reaches the world scale. The article draws attention to the fact that Ch. Aitmatov in his works is not limited to using the heroic feats and moral values of his fellow villagers, but he himself is the prototype of the Seyit character in the novel «Jamilya», which is argued in the article of the writer's interviews of the writer and literary quotations in the works.

Key words: prototype, artistic mastery, personal destiny, the tragedy of the epoch, analysis, synthesis, hero prototypes, dialogue, monologue, artistic convention.

Көркөм адабияттагы каармандын прототибине окурман кайдыгер эмес. Анткени каармандын прототиби чыгармадагы турмуш чындыгына болгон окурмандык ишенимди бекемдейт. Айтматовдун «ааламында» Жер-Энеден – космоско чейинки, «туу казыгы» Шекерден – адам буту баспаган Жаабарс түнөк кылган улуу тоолорго чейинки мейкиндиктеги; тээ байыркы «айдар көкүл жаңжундар» адам акылына кол салгандан – азыркы доордо «Горбачевдук стаяда» жүргөн интеллектуал-журналист Арсен Саманчиндин классташы Ташавгандын араб ханзадаларын барымтага алуу планына чейинки мезгилдеги адам тагдырлары жайгашкан.

1998-жылы жазуучунун 70 жылдыгына карата Роза Төрөкуловнанын демилгеси менен атайын [1] изилдөө жүргүзүп, жазуучунун балалыгы өткөн кичи мекени Шекер, Жийде, Бакай-Ата, Көк-Сай айылда-

рын аралап, прототиптер менен жоолугуу, алардын ой-пикирлери макаланын эмпирикалык материалы болуп эсептелет.

Жазуучу 1976-жылы жазуучу В. Левченко менен болгон маегинде: «Менин негизги капиталым – Шекер, көптөгөн калган нерселер сырттан алынган каражаттар, балким бул каражаттар менин ишимде кийинчерээк артыкчылыкка ээ болор» [2, 240-б.], - деген.

Чынында эле жазуучу алгачкы чыгармаларына руханий кубатты да, идеяны да, көркөм образдын штрихтерин да балалык таасирлеринен алыптыр. Толгонай, Ысмайылдын үй-бүлөсү менен жоолугуп, «Жамийланын талаасын», «Маймак» станциясын, поезддер «чыгыштан-батышка, батыштан-чыгышка байма-бай каттаган» темир жолду көз менен көргөндө чыгармаларда автор колдонгон көркөм деталдар кадимкидей көзгө урунат. Ошол эле учурда прототипти изилдөөнүн айрым проблемаларына көңүл буруу зарыл:

1. Прототип көркөм образдын эстетикалык наркына зыянын тийгизбөөгө тийиш;

2. Прототип менен автордун жеке байланышы аркылуу жазуучунун чыгармачылык өнөрканасындагы айрым сырларына «кол салуудан» этият болуу зарыл;

3. Прототипти жалгыз бир адамдын өмүр баяны же анын жеке тагдыры эсептөөгө болбойт.

«Саманчынын жолу» повестинин каарманы Толгонайдын прототиби Жийде айылында жашаган Толгонай байбиче, анын ысмы да чыгармада өзгөртүлбөй берилген. Көрсө, репрессияга дуушар болгон Айтматовдун үй-бүлөсү өз айылында тура албай калгандыктан, Нагима эне 1942-жылы март айында чиедей төрт баласы менен Жийде айылына көчүп келип, чарбага бухгалтер кызматына жумушка орношкон. Айылдын нарктуу байбичеси Толгонай анын кыйналып, кумдай санаага эзилип, бирок сыртынан билгизбей жүргөнүн байкап, 1944-жылы жалгыз уулу Субанбек согушка кеткенде, ээнсирей түшкөн үйүнө Нагима Хамзаевнаны балдары менен киргизип алган. Эки үй-бүлө бир үйдөн түтүн булатып, ынтымакта жашашат. Өспүрүм Чынгыз алардын көз жаш төгүп сырдашып олтурушканын далай уккан. Ал кезде болгону энелердин кайгысына боор толгоп, сезимин курчутса, кийин ал көз жаштарда жеке адамдын эмес, доор трагедиясы жатканын түшүнгөн. Жазуучу ошол кездеги «чондордон балдарды бөлбөгөн» [3] элдик турмуштагы артыкчылыкты кийин айтпадыбы. Каармандын прототиби бир адамдай көрүнгөнү менен анда сүрөткердин ойдон жаратуусу коштогон бир нече адамдын мүнөзүнүн синтезделиши башка жазуучуларда да кездешет. Айталы, изилдөөчүлөр орус адабиятында Л. Толстойдун даназалуу «Согуш

жана тынчтык» романындагы негизги каармандарынын бири Наташа Ростованын прототибин реалдуу эки инсан – Софья жана Татьяна, б.а., жазуучунун аялы менен балдызы түзгөнүн далилдешкен. Николай Ростовдо – атасынын, Илья Ростовдо – чоң атасынын негизги ишмердүүлүгү камтылып, жазуучу ага кошумча ошол доордун мүнөздүү белгилерин алып жүргөн башка адамдардын прототибин образга «жуурулуштурган». Ал эми Ясная Полянада таанышып, кыска баарлашуу учурунда кайталангыс сулуулугу менен жазуучунун жан-дүйнөсүнө бүлүк салган А.С. Пушкиндин улуу кызы Мария Гартунг [4] анын «Анна Каренина» романынын каарманы Аннанын портретин жаратууга негиз болуптур. Аннанын портретинде Мариянын келбети мойнуна тагыган берметине чейин дал өзүндөй сүрөттөлгөн. Демек, бир образда бир нече прототиптин болушу образды типтештирүүнүн зарыл шарты. Ошондуктан Толгонайдын образында да жазуучу аздектеп сыйлаган, өзүнө жакын бир нече аялдын прототиби бар. Чыгарманын эпиграфында белгиленгендей, «Саманчынын жолу» жазуучунун ата-энесине арналган. Демек, Толгонайдын образынын прототибин толуктаган дагы бир аял – Нагима эне. Буга жазуучу интервью берип жатып, «Энеңиз Нагима жөнүндө эмне айта аласыз?» - деген суроого, «Энем тууралуу пикиримди «Саманчынын жолу» повестимде айтканмын» - деген жообу далил. Бул образда Толгонайдын башка чоң энеси Айымкандын, кыйын күндөрдө арка-бел болуп, тапканын тартуу кылган Карагыз апасынын (эжеси) адамдык бейнеси камтылган. Ошентсе да чыгарманын өзөк идеясы Толгонайдын тагдырына түздөн түз байланышат. Толгонай реалдуу жашоосунда эки кыз, бир уулдуу болгон экен. Чыгармада Толгонайдын үч уулдуу болушу образды типтештирүү маселесине байланыштуу. Автор Толгонайдын образын типтештирүүдө жалгыз уулунун ысмын каармандын жубайына (Субанкул) бир аз өзгөртүп берип, Субанбектин 37 жашка чейинки өмүрүн, тагдырын, адамдык сапаттарын каармандын үч (Касым, Майсалбек, Жайнак) уулуна бөлүштүргөнү ачык эле байкалат. Анткени Субанбек талаа менен сырдашып, буудай эккен дыйкан болгон, комбайн айдаган, энесине өзү өстүргөн буудайдан нан жедирген, эл ишине эт-бетинен кеткен эмгекчил да экен. Бул сапаттар Касымдын образынын негизин түзөт. Анын сырткы келбети, акыл-эси, энеге күйүмдүүлүгү Майсалбектин образында көркөм жалпыланган.

Биз Толгонайдын кызына жоолукканда, андан тумардай сактап жүргөн эки сүрөт алдык. Бири – апасынын, экинчиси – агасынын сүрөтү экен. Сүрөттөгү Субанбекке чыгармадагы Майсалбектин портреттик мүнөздөмөсү толугу менен төп келет. «Сүрөттүндөн айланайным, аскер форум кийип түшкөн

экен, тимеле жарашыктуу, чачын артына кайрып, маңдайы кере карыш, кабагын саал бүркөрөөк тартып тиктеп турат». Ал эми прототиптин жаш улан кези Жайнактын образын түзүүгө негиз болгон. Субанбек жаш кезинде таң заарда эгин сугарып жүрүп, буудайдын ичинде кыбыраган нерсени көрөт. Көрсө, 4-5 жаштагы багар-көрөрү жок бала калың буудайдын арасынан жылуулук издеп түнөсө керек. Таңкы суукта калчылдап жатканын көрүп, үсүндөгү тонуна ороп жазы маңдайын жаркылдата кубанып: «Апа, бала таап алдым» - деп Толгонайга көтөрүп келген экен. Бул деталь чыгармада жазуучу тарабынан кайра иштелип, Жайнак «...согуштан сүрүлүп келген бир орус аял чиедей төрт баласы менен биздин станцияга түшүп калган экен, баары ач-жылаңач титирешип... сегиз-тогуздагы тестиер уулуна эчтеке жетпей... Жайнак үстүндөгү чолок тонун ошол балага чечип берген...» [5, 441-б.] - деп берилет.

Ошону менен бирге согуш мезгилинде балапачталыон Чыңгыз кара кагаз тапшыруу азабын баштан өткөргөн. Бир үй-бүлөдөн атасы жана эки баласына кара кагаз келген учурду өз көзү менен көргөн. Буга кошумча дагы бир реалдуу окуя – согуш бүткөндө, Нагима эне балдарын окутуу үчүн жакшы мектеп издеп, Манас районунун Покровка айылындагы Катей аттуу казак байбиченин үйүндө батирде турушкан. Анын болгону эки уулу болсо, экөө тең согушта курман болгон. Чогуу жашап анын да кайгысына ортоктош болушкан. Натыйжада Толгонайдын образында согушта уулдарын жоготкон энелердин тагдыры типтештирилген.

Жазуучунун прототиптин образын көркөм жалпылоодогу чеберчилиги протосюжеттин эң эле урунттуу, маанилүү окуясына жасаган мамилеси менен түшүндүрүлөт. Жазуучу адамдын турмушунда тагдыр чечүүчү окуянын күчүн, кудуретин сезе билет. Айталы, чыгармада Толгонай рельс кучактаган эпизод реалдуу факт. Бул жөнүндө Толгонайдын кызы мындай дейт: «Субанбек акем согушка кийинирээк кетти. Ал Молотовдо башкарма болчу. Адегенде чарбага киши керек деп, жибербей турушкан. Кийин 1944-жылы чакырык келди. Ошондо 37 жашта болчу. Бир уул, бир кызы бар эле. Апам байкуш, баласы Субанбекти бөтөнчө аздектечү. Согушка кеткенден кийин анын велосипедин дубалга илип алып, чаң жугузбай сүрүп турганын бирге жашаган Чыңгыз да көрүп жүрдү да. Ал үйдөн кеткенден кийин аскерге Алма-Ата аркылуу кетерин, Маймак станциядан жолугуп каларбыз деген үмүттө кат жазган экен. Апам тынчы кетип, белек-бечкегин көтөрө, баарыбызды ээрчитип станцияга эрте барганбыз. Согушка жөнөгөн салдаттарды шыкап салган поезддер биринин артынан бири өтүп жатты, күпүлдөп. Эки көзүбүз төрт болуп биз турдук... Капыстан катуу келат-

кан поездден «апаа!» - деген кыйкырык чыкты. Субанбек акем, терезеден белине чейин чыгарып алыптыр. Апам ый аралаш «токто эле, токто» - деп, поезд менен кошо чуркай берди... Поезд ылдамдыгы ыраактай түшкөндө, башындагы шапкеси менен белиндеги курун чечип, терезеден ыргытып жиберди. Поезд токтобой узап кетти. Апам шапкени баса кучактап, ботодой боздоп темир рельске жыгылды. Асел жеңем экөөбүз кошо ыйлап апамды, ордунан тургуза албай көпкө убара болгонбуз. Бир кезде өзү кайрат кылды окшойт, ордунан кескин туруп, биздин ыйыбызды токтотту да, шапкени жыттап олтуруп калды» [1, 24-б.]. Шапкени жыттап өмүр бою ыйлаган эненин ыйын угуп жүргөндүктөн, жазуучу эне мээриминин эстетикалык күчүн «Саманчынын жолунда» ааламдык деңгээлге алып чыкпадыбы:

- *«Айтчы дегги, дүйнө тиреги жер, кай заманда, кайсы эне ушинтип өз баласын бир көрүүгө зар болуп, көзүнөн кан чачырап, кыйкырыгы тап жарып, жол тосту эле?»*

- *Айта албаймын, Толгонай. Сенин заманыңдагыдай ааламда согуш болгон эмес»* [5, 433-б.].

«...Бир жылга жетип жетпей эле курман болсо керек – дейт, прототиптин бир тууганы – Жакеш байбиче. Бизге Субанбек сыйланыптыр деп, айыл аксакалдары «Кызыл Жылдыз» орденин алып келишкен. Көрсө, ошондо «кара кагаз» кошо келген, аны апама угза албай коюшкан экен. Анткени акемдин эркек туягы да жети жашында учуп кетти эле. Экөөнүн өлүмүн көтөрө албай калат го, андан көрө үмүт менен жашай турсун дешкен экен, айыл карыялары» [1, 24-б.]. Чын эле Толгонай үмүт менен жашаптыр. Буга далил: белгилүү документалист Изя Герштейн Чыңгыз Айтматов жөнүндө фильм тартуу үчүн жазуучунун балалыгы өткөн жерлерге, анын ичинде Толгонайдын да үйүнө баруу керек экен. Толгонайга жакшы кийимин кийгизип, фильмге даярдашат. Режиссердук талап боюнча Ч.Айтматов капыстан кирип келип, Толгонайды кучактап калуу керек эле. Байбичени камерага тартып жатканда, баласындай болуп калган Чыңгыз кирип келбеспи. Үмүтү карыбаган байкуш эне баарын унутуп, мойнунан кучактаган жазуучуга: «Айланайын Чыңгыз, сен Суванбек тууралуу мага жакшы кабар алып келген окшойсун...» - деген тура! Бул 1970-жыл эле... Ошондо таланттуу жазуучунун алп жүрөгү эненин кудурет-күчүнө бир толкуган экен. Ошондон көп узабай, эненин үмүттүү жүрөгү [1, 25-б.] да токтоптур.

Прототип – жазуучуну образ түзүүгө шыктандырган күчтүү таасир. Жазуучу ошол таасирди көркөм жалпылоого келгенде дайыма эле башкаларды эмес, кээде өзүн өзү каарман кылган учурлар да адабияттын тарыхында көп учурайт. Айталы, А.И.Солжениндин «Ивана Денисовичтин бир кү-

нү» аталган повестинин каарманынын прототиби экөө болсо: бири – өзүнүн кол алдында иштеген Иван Шухов, экинчиси – автордун өзү [6, 8-11-бб.]. Ч. Айтматовдун чыгармаларында да, автор өзү прототип болгону Сейиттин образынан көрүнөт. «Жамийланын күйөөсүнүн турмуштук негизи – прототиби алысыраак туугандары», Жамийланын прототиби Көк-Сайлык [7, 118-б]. экенин жазуучу ачык айткан. «Даниярдын прототиби эвакуациялангандардын бирөө... Казакстанда төрөлгөн, балдар үйүндө чоңойгон адам эле. Бир топ согуш жарадарлары менен бирге Шекерге жиберилиптир. ...Сол буту менен аксап басчу. Бир өспүрүмдүн артыларынан калбай акмалап, махабат майданындагы алардын кыймыл-аракетин, айткан-дегенин көзөмөлдөп жүргөнүн кайдан билишсин?» [7, 119-б.]. Жазуучу «...дүйнө сулуулугун эң бир курч кабыл алган, ...дайыма ойлорду, сүрөттөрдү, жүздөрдү түбөлүк даана элестеткен өмүрдүн ыйык булагы өспүрүм курагындагы таасири» [2, 36-б.] Жамийла повестинин жаркын чыгышынын негизи. Ал ошол өспүрүм кезинде эле чыныгы сезимди баалап, ичинен аны колдогон. Бул анын буркан-шаркан түшүп, Жамийланын каргап жаткан Карагыз апасына берген жообунан көрүнөт:

- *Мурдатан эле эрди-катын болуп жашап алышкан турбайбы?*

- *Эмне мурда көзүңөрдү ачкан жок белеңер? - дедим мен да.*

- *Ал мага ачуулду бакырды:*

- *Не деген шермендечилик бул?! Эри фронтто жанын оозуна тиштеп согушуп жүрсө, катыны аны күтпөй кайдагы бир селсаяк менен качып кетет деген эмне?! Биздин уруунун бетине көө жапты! Шерменде! – Ушинтип туруп мага жакындан:*

- *Эмне сен алардын мамилесин мурда эле билчү белең?! Аларга жан тартып, чогуу жүргөн экенсиң да?!.. - деди. Мен жооп бере албай калдым» [7, 120-б.].*

Тексттен көрүнүп тургандай, жазуучу прототиптердин олуттуу жорук-жосун, аракеттерине анализ жасап, аны Жамийланын кайненеси менен күйөөсү Садыкка бөлүштүргөн. Натыйжада Жамийланын «куттуу үйдү» таштап кеткенине болгон ыза эки эсе күчөтүлүп, көркөм чыгарманын эстетикалык таасири курчуган:

1. *Ме, жип өткөрүп берчи! - деди ал, ийне-жипти калчылдаган колу менен сунуп жатып. Анан оор үшкүрүк түтөттү да, жашын сыгып жатып, өзүнчө сүйлөндү. – Аа, шордуу келиним ай, эчтекеден*

эчтеке жок кор боло турган болдуң ээ... Ушул бойдон колдо жүрсө не деген гана киши болор эле... Шордуу Жамийла...

2. *Бир күнү... эшик шарт ачылып, үйгө купкуу болуп сурданган Садык акем кирип келди.*

- *Муну ким тарткан? - деп, ал чоң барак кагазды бетиме сунду. Кагаздагы сүрөттү көргөндө үрөйүм учту: бул менин баягы кырманда Данияр менен Жамийланын калем менен тарткан сүрөтүм экен.*

- *Мен тарткан элем! - дедим мен.*

- *Булчу, бул ким өзү?*

- *Данияр.*

- *Бузукусун сен! - калчылдаган Садык акем сүрөттү майда-майда тытты да, жерге тебелеп, эшикти шарт жаап, сыртка чыкты [5,177-178-бб.].*

Карагыз апасы өспүрүм Чынгызды Жамийла менен Даниярдын артынан жиберген. Экөөнү станциядан тапкан менен Жамийладан артка кайтарууну оңдуу талап кыла албайт. Көркөм образга келгенде Сейиттин бир жагынан жер чапчып ыйлап, жакшы көргөн жеңесин жоготуунун ыза-кайгысы, экинчи жагынан анын адамдар ортосундагы күчтүү махабаты ичинен жактыруу сезиминин ортосундагы карама-каршылык анын монологунда берилген: «Мен... бирде туруп, - Жамийла Даниярды сүйсө экен деп, бир туруп, - кайра сүйбөсө экен деп тилечүмүн» [5, 156-б.].

Жазуучу прототиптердин көркөм образын жаратуудагы чеберчилиги төмөнкү каражаттар аркылуу ийгиликке жеткен:

1. Диалог «Саманчынын жолу» повестинде өзгөчө функцияга ээ болуп, жеке адам менен аалам байланышын камсыз кылууда каармандардын жансырларын ачуунун каражатына айланган.

2. Чыгармадагы көркөм шарттуулук автордук интенцияны тереңдеткен. Буга жазуучу менен В.Коркиндин диалогу [8, 127-128-бб.] күбө:

- *Ч. Төрөкулович... Мен түшүнгүм келет - Жер адамга жооп бериши мүмкүн экенине окурман эмне үчүн ишенет?*

- *Кептин баары Толгонай үчүн Жердин кандай мааниге ээ экенинде. Бул – анын тагдыры, эмгеги, сүйүүсү, ыйык ишеними. Жер жооп бербей коё албайт, поэтикалык шарттуулук боюнча алардын сүйлөшүүсү табигый нерсе.*

3. Ч. Айтматов психологизм аркылуу адамдын ички жан-дүйнөсүн ача билет. Кайнененин «үшкүрүк түтөтүшү, көзүнүн жашын сыгышы», Садыктын

«эшикти шарт ачып сурданып кирип, калчылдаган колу менен сүрөттү тытып, шарт эшикти жаап кетиши» буга далил.

4. Жазуучу турмуштук окуяны чыгарманын идеясына жараша иштетет. Каармандын прототиби Субанбек бала тапканда, жазы маңдайын жаркылдагып кубанып келсе, анын образын түзгөн Жайнак «...калч-калч этип тоңуп» үйгө кирет, анткени согуш мезгилинде аалам кайгырып «муздап» турат. Бирок анын «күлмүндөп» «көңүлдүү», келиши адамга жакшылык жасаганы менен түшүндүрүлөт.

Адабияттар:

1. Култаева Ү.Б. Турмуш чындыгы жана көркөм образ: макалалар, документалдык материалдар (3-бас.). - Б., 2008.
2. Чингиз Айтматов. Точка присоединения: Диалог В.Левченко. Полн. собр. соч. в 8 т. Т.7. – А., 2008. - С. 36-40.
3. Злотник Э. Неопубликованное интервью Ч.Айтматова по заданию еженедельника «Неделя», 1976. // Интернет сайт: открытая библиотека, 2016.
4. Дурново А. Прототипы романа Л.Толстого «Война и мир». // Интернет-сайт: knigi. mirtesen.
5. Айтматов Ч. Чыгармаларынын он томдук жыйнагы. 1-том. - Б.: Улуу тоолор, 2018.
6. Чуриков Г.А. Герой как объект насильственного воздействия и как субъект ценностного «самостоянья» в творчестве А.И. Солженицына 1960-х годов: Автореферат дисс..., канд. филол. наук. - Воронеж, 2007. - С. 8-11.
7. Айтматов Ч. Балалыгым: жазуучунун немец котормочусу Фредрих Хитзерге айтып берген өмүр таржымалы.
8. «Мы изменяем мир, мир изменяет нас» / Китепте: Чингиз Айтматов. Полн. Собр. соч. в 8 томах. Т.7. - Алматы, 2008. - С. 127-128.
9. Кодиров К. Особенности художественного образа Чингиза Айтматова. / Известия ВУЗов Кыргызстана. 2018. №. 1. С. 211-214.